

Vernd lífeyrisréttinda

Háskólinn í Reykjavík, 4. febrúar 2008
 Þórey S. Þórðardóttir hdl. LL.M.
 forstöðumaður réttindamála

Skoðanir fræðimanna

Ólafur Jóhannesson: sennilega væri löggjafanum heimilt að skerða eftirlauna- og lífeyrisrétt þótt gild rök mæltu gegn því. Greiðslur sem starfsmaður innir sjálfur af hendi eigi þó að njóta verndar.

Gaukur Jörundsson: eru endurgjald fyrir vinnu og fyrir bein fjárframlög réttahafanna og njóti verndar. Ekki takmarkað við að rétturinn sé orðinn virkur né fjárframlag starfsmanns.

15.8.2017 3

Skoðanir fræðimanna

- Bernhard Gomard: gerir mikinn munur á virkum eftirlaunarétti og eftirlaunavon. Jafnframt mikill munur á réttarvernd lífeyrisréttinda ríkisstarfsmanna og annarra. Eftirlaunavon og réttur ríkisstarfsmanna njóti ekki verndar.
- Poul Anderssen: réttur ríkisstarfsmanna eigi að njóta sömu verndar og annarra.
- Henrik Zahle: mat hverju sinni en leggur mikið upp úr framlagi rétthafans.

15.8.2017 3

Lífeyrisréttindi eru stjórnarskrárvarin eignarréttindi

Hugtakið eignarréttur samkvæmt 72. gr. stjórnarskrá skýrt rúmri lögskýringu

- Umboðsmaður Alþingis
- Hæstiréttur
- Mannréttindadómstóll Evrópu

15.8.2017 4

Álit umboðsmanns Alþingis

Nokkur mál þar sem reynir á svigrúm löggjafans til að beyta reglum um lífeyrisréttindi.

- Álitsgerð frá 30. nóv. 1989 (nr. 46/1988): Lög um LSR hafði verið breytt. Réttur hafði verið miðaður við síðasta starfshlutfall en var breytt á þá leið að miðað var við meðal starfshlutfall meðan greitt var í sjóðinn.
 - gat verið hagstæðara eða óhagstæðara
 - ekki farinn að taka lífeyri og ekki átt þess kost
- Álitsgerð frá 6. feb. 1992 (nr. 389/1991).
- Álitsgerð frá 17. ágúst 1995 (nr. 1313/1994) um Lífeyrissjóð sjómanna. Sjóðfélagar á aldrinum 60-65 ára höfðu ákveðna sérstöðu um skerðingu. Meginþungi breyttra réttinda láttinn bitna á þessum hópi.

15.8.2017 5

Álit umboðsmanns Alþingis

- Réttindin til komin sem endurgjald fyrir vinnu og fyrir fjárframlög sjóðfélaga og njóta verndar eignarréttarákvæðis stjórnarskrár
- Hins vegar heimilt er að breyta réttindum en þá þarf að gæta jafnræðis og málefnalegar ástæður þurfa að liggja að baki slíkum breytingum

15.8.2017 6

Hæstaréttardómar

- H.1998:2140 (nr. 368/1997), Lífeyrissjóður sjómanna og íslenska ríkið gegn Svavari Benediktssyni.

S hóf töku lífeyris á árinu 1991 er hann varð 60 ára, en þá voru í gildi lög nr. 49/1974. Á árinu 1994 tóku gildi ný lög nr. 94/1994. Ekki ákvæði í þeim hvernig skyldi fara með áunnin réttindi í sjóðnum en í þeim voru ákvæði sem sagði að nánari ákvæði skyldi setja í reglugerð. Í reglugerðinni voru skerðingarákvæði til þeirra sem voru 60 – 65 ára.

15.8.2017

7

Forsendur Hæstaréttar

“Á það er fallist með héraðsdómi að þau réttindi, er stefndi hafði áunnið sér samkvæmt lögum nr. 49/1974 til lífeyris, hafi notið verndar þágildandi 67. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, nú 72. gr., sbr. 10. gr. stjórnarskipunarlaga nr. 97/1995. Þau réttindi urðu ekki af honum tekin nema með skýlausri lagaheimild í samræmi við ofangreint stjórnarskrárákvæði. Verður ekki talið að slík heimild hafi fallist í lögum nr. 94/1994, sem ekki hófðu að geyma efnisleg ákvæði um lífeyrisréttindi sjóðfélaga. Var skerðing réttindanna með framangreindri reglugerð því ólögæt.”

15.8.2017

8

H.1999:4769 (nr. 195/1999), Kjartan Ásmundsson g. Lífeyrissjóði sjómanna

- K hóf töku örorkulífeyris á árinu 1979. Með lögum nr. 44/1992 var reglum um grundvöll örorkumats breytt – m.v. almenn störf.
- Tekið fram að lífeyrisréttur K nyti eignarréttarverndar og yrði hann ekki skertur nema með skýlausri lagaheimild.
- Hæstiréttur taldi skerðingu lífeyrisins hafa haft nægilega heimild í lögum.

15.8.2017

9

Forsendur Hæstaréttar

- Málefnalegar ástæður – hallarekstur sjóðsins.
- Almenn og tók með sambærilegum hætti til allra sem nutu eða gátu notið örorkulífeyris en fimm ára aðlögun gildi jafnt um alla sjóðfélaga – því jafnræðis verið gætt.

15.8.2017

10

Samanburður

- Af máli 1998:2140 má ráða að lífeyrisréttindi sem þegar eru orðin virk verði ekki skert nema með skýrri lagaheimild. Ekki tekin afstaða hvort skerðing hefði staðist ef lagaheimild verið fullnægjandi.
- Í máli 1999:4769 er lagaheimildin til staðar sem Hæstiréttur metur fullnægjandi.

15.8.2017

11

Dómar MDE

Kjartan Ásmundsson g. Íslandi, 12.
október 2004.

Málið var borið undir MDE aðallega á grundvelli brots á jafnræði lífeyrisþega og að ekki hafi verið gætt meðalhófs.

15.8.2017

12

Niðurstaða dómsins

- Fjárhagsörðugleikar sjóðsins geti ekki réttlætt að lítil minnihluti örorkulífeyrisþega (54) þyrftu að þola niðurfall allra réttinda. Heildarfjöldi örorkulífeyrisþega var 689.
- Kom harkalega niður á K sem hafði fengið greiddan örorkulífeyri í nærri 20 ár.
- Rétturinn féll niður og ástæður þess mátti ekki rekja til aðstæðna sem sjóðfélagi hafði yfir að ráða.
- Talinn þurfa að bera of miklar byrðar.

15.8.2017

13

Málgrein 45

"Against this background, the Court finds that, as an individual, the applicant was made to bear an excessive and disproportionate burden which, even having regard to the wide margin of appreciation to be enjoyed by the State in the area of social legislation, cannot be justified by the legitimate community interests relied on by the authorities. It would have been otherwise had the applicant been obliged to endure a reasonable and commensurate reduction rather than the total deprivation of his entitlements."

15.8.2017

14

Jankovic g. Króatíu, 12.10.2000

- Skerðing á eftirlaunaréttindum hermanna í fyrrum Júgóslavíu
- MDE taldi skerðinguna heimila
- Litið til óvenjulegra aðstæðna og að eftirlaunaréttur hermanna í júgóslavneska hernum var töluvert ríkari en almennur eftirlaunaréttur

15.8.2017

15

Stec o.fl g. Bretlandi, 12. apríl 2006

- Reyndi á ólíkar reglur almannatrygginga til ellilífeyris og örorku eftir kynferði.
- Tekin hafði verið ákvörðun að jafna eftirlaunaaldur í þrepum.
- MDE taldi ákvörðun ríkisstjórnarinnar eðlilega réttlætunlega enda yrði að veita ríkisstjórnnum ákveðið svigrúm.
- Ekki talið brot á 1. gr. 1. samningsviðauka að teknu tilliti til 14. gr. MSE.

15.8.2017

16

Zeman g. Austurríki, 29. september 2006

- Ólíkar reglur giltu um makalífeyri ríkisstarfsmanna eftir kynferði.
- Kærandi sem var karlmaður byggði á því að ef hann hefði verið kona í sambærilegri stöðu hefði hann fengið hærra makalífeyri.
- Fyrir MDE byggði kærandi á 1. gr. 1. samningsviðauka með hlöðsjóna af 14. gr. MSE.
- Í dómnum er tekið fram að 14. gr. banni ekki ríkjum að beita mismunandi reglum á mismunandi hópa. Slíkt þarf að byggja á hlutlægum og málefnalegum grundvelli og til að stuðla að lögmatu markmiði.
- Gæta verði meðalhórs þó ríki hafi mikið svigrúm við val á leiðum.
- Dómurinn vísar í niðurstöðu sína í Stec gegn Bretlandi en bendir á að aðstæður séu aðrar í þessu máli þar sem ekki liggja fyrir hlutlaus og málefnaleg rök fyrir því að jafnrétti til lífeyris hafi ekki þegar verið náð til samræmis við stefnumörkun ríkisins frá árinu 1986.
- MDE taldi því að brotið hafi verið gegn 14. gr. MSE

15.8.2017

17

Hvað segja þessir dómur?

- Af dómum þessum má ráða að málefnaleg og sanngjörn skerðing á lífeyrisréttindum sem uppfyllir skilyrði um jafnræði og meðalhóf, brýtur ekki í bága við eignarréttarákvæði 1. gr., I. samningsviðauka við Mannréttindasáttmála Evrópu eða 14. gr. hans.

(www.echr.coe.int)

15.8.2017

18

H.2000:1252 (nr. 340/1999)
Lífeyrissjóður sjómanna g. Herði
Magnússyni

- H hóf töku örorkulífeyris árið 1994 en þá höfðu tekið gildi lög nr. 94/1994 – á grundvelli þeirra sett ný reglugerð
- Ákvæði reglugerðarinnar fól í sér skerðingu frá því sem áður hafði gilt
- H taldi breytinguna fela í sér brot á eignarréttarákvæði stjórnarskrárinnar

15.8.2017

19

Hæstiréttur hafnar kröfunni:

“Við úrlausn málsins verður ekki komist hjá að líta til þess að lífeyrisréttindi gagnáfrýjanda voru ekki orðin virk þegar þau voru skert með heimild í lögum nr. 94/1994. Að því leyti er aðstaða gagnáfrýjanda önnur en þeirra sjóðfélaga í aðaláfrýjanda, sem áður hafa lagt ágreining sinn við hann undir dómstóla vegna skerðingar á lífeyri þeirra, sbr. dóma Hæstaréttar í dómásafni 1998, bls. 2140, og 9. desember 1999 í máli nr. 195/1999.”

15.8.2017

20

Rök Hæstaréttar

- “Skiptir þá máli að heimild löggjafans er mun þengri til að skerða virk lífeyrisréttindi en þau, sem einungis eru væntanleg þegar skerðingin öðlast gildi.”
- Fjárhagur bágur
- Skerðing reist á almennum grundvelli og gætt jafnræðis
- Skerðing verið innan þeirra marka sem eignarréttarákvæði stjórnarskrár setur

15.8.2017

21

Hvað er vert skoðunar?

- Í H.2000:1252, er talið að lög nr. 94/1994 feli í sér nægilega lagaheimild til skerðingar en í H.1998:2140 eru sömu lög ekki talin fullnægjandi lagastoð til skerðingar
- Má álykta að vægari kröfur séu gerðar til lagastoðar þegar um er að ræða virk réttindi en þegar réttindin eru ekki orðin virk
- Rýmri heimildir til að skerða réttindi sem aðeins eru væntanleg

15.8.2017

22

Mál nr. 101/2002, LH gegn Bergljótu Líndal

- Ekki metin réttindi á námstíma eftir lagabreytingu sbr. lög nr. 2/1997
- Lög nr. 2/1997 voru sett í kjölfar endurskoðunar á lífeyrisréttindum í LH og lífeyriskerfi ríkisstarfsmanna
- Fyrir breytingu átti B kost á að hefja töku lífeyris skv. eldri lögum – kaus að vinna áfram og ávann sér réttindi skv. nýjum lögum
- Fyrirhuguð breyting verið kynnt sjóðfélögum

15.8.2017

23

Niðurstaða Hæstaréttar

- Ætla verður löggjafanum nokkurt svigrúm til að breyta reglum með hliðsjón af breyttum viðhorfum í þjóðfélaginu
- Liður í samræmingu á réttindum ríkisstarfsmanna í heild og rót að rekja til samningaviðræðna viðkomandi stéttarfélagi og ríkisvaldsins
- Breytingarnar almennar og málefnalegar og náðu jafnt til allra þeirra sem áunnið höfðu sér rétt á námstíma
- Sjóðfélagar fengu umtalsverðar bætur á ýmsum sviðum

15.8.2017

24

Samantekt

- Lífeyrisréttindi eru vernduð af eignarréttarákvæði stjórnarskrárinnar
- Ef breyta eða skerða skal réttindi þarf slíkt að gerast með skýlausri lagaheimild. Lagaheimild skal byggð á málefnalegum ástæðum og gætt skal meðalhófs og jafnræðis

15.8.2017

25

Aukning/skerðing skv. 39. gr. l. nr. 129/1997

- Sjóður á að eiga fyrir skuldbindingum sínum
- Ákvæðið á rætur að rekja til samnings ASÍ og VSÍ um lífeyrismál frá 12. des. 1995
- Í samningnum segir:
"Skyldutrygging í lífeyrissjóðum gerir kröfu til þess að engum manni verði skv. ákvæðum kjarasamninga gert að greiða iðgjöld til lífeyrissjóðs sem kann að vera ófær um að standa við loforð um lífeyrisgreiðslur síðar meir."
- Í samningnum eru nokkur ákvæði er varða framkvæmdina

15.8.2017

26

39. gr. l. 129/1997

- Vikmörk:
 - Meira en 10%
 - Meira en 5% í meira en fimm ár
- Ef breyta ber samþykktum sbr. 39. gr. þá nægilegt að fara inn fyrir 5% markið
- Við samþykktarbreytingar ber að gæta meðalhófs og jafnræðis
- Samþykktir sem vísa til þess að standa vörð um ákveðin réttindi framfar öðrum. Er það málefnalegt?

15.8.2017

27

Lífeyrisréttindi ríkisstarfsmanna

Sérlög

- Lög um Lífeyrissjóð starfsmanna ríkisins nr. 1/1997
- Lög um Lífeyrissjóð hjúkrunarfræðinga nr. 2/1997
- Lög um eftirlaun forseta Íslands, ráðherra, alþingismanna og hæstaréttardómara nr. 141/2003

15.8.2017

29

A-deild LSR frá 1997

- 1997 tóku gildi breytingar á lögum LSR
- Sjóðnum skipt í 2 deildir A og B
- B-deild LSR starfar skv. eldra kerfi
- B-deild LSR byggir á gegnumstreymi og að hluta sjóðsöfnun
- A-deild LSR byggir á fullri sjóðsöfnun með líkum hætti og lífeyrissjóðir á almennum vinnumarkaði
- Allir nýir sjóðfélagar ganga í A-deild og B-deild lokuð fyrir nýjum sjóðfélögum og launagreiðendum

15.8.2017

30

Réttindi skilgreind

- Réttindi skilgreind í lögum
- Réttindi ekki aukin eða skert til samræmis við eignir og skuldbindingar sjóðsins
- Lífeyrissjóðir sem njóta bakábyrgðar ríkis, sveitarfélaga og banka eru undanþegnir ákvæði 39. gr. laga nr. 129/1997

15.8.2017

31

Stærð LSR

- Í árslok 2006 voru eignir sjóðanna komnar yfir 300 milljarða króna
- Lífeyrisgreiðslur LSR og LH voru yfir 15 milljarðar á árinu 2006
- Meðalfjöldi lífeyrisþega á mánuði er rúmlega 11.000
- Greiðandi sjóðfélagar rúmlega 36.000

16.02.008

LSR kynning um lífeyrismál

32

Sjóðfélagar

	Mánuðleg lífeyrisgreiðsla			Greiðandi sjóðfélagar			Lífeyrisþega 21.12.06
	2006	2005	2004	2006	2005	2004	
A-deild	14.000	13.500	13.000	24.000	23.000	22.000	40.000
B-deild	1.000	1.000	1.000	1.500	1.500	1.500	30.000
LH	1.000	1.000	1.000	1.500	1.500	1.500	30.000
Samtals	16.000	15.500	15.000	27.000	26.000	25.000	100.000

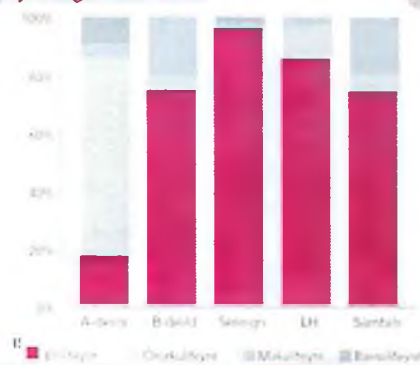
15.8.2017 LSR kynning um lífeyrismál 33

Lífeyrir

	Greiðandi sjóðfélagar			Fyrirskráðingarnúmer			Mánuðleg lífeyrisgreiðsla		
	2006	2005	2004	2006	2005	2004	2006	2005	2004
A-deild	24.000	23.000	22.000	1.000	1.000	1.000	14.000	13.500	13.000
B-deild	1.500	1.500	1.500	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
LH	1.500	1.500	1.500	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Samtals	27.000	26.000	25.000	3.000	3.000	3.000	16.000	15.500	15.000

15.8.2017 LSR kynning um lífeyrismál 34

Skipting lífeyrisgreiðslna eftir lífeyristegundum 2006

A-deild - iðgjald

- Greitt af heildarlaunum, sbr. 13. gr.
- Iðgjald sjóðfélaga - 4%
- Mótframlag launagreiðanda
 - Breytilegt, nú 11,5%
- Eignir og iðgjöld = skuldbindingar, þ.e. full sjóðsöfnun
- Sjóðfélagar og launagreiðendur bera ekki ábyrgð á skuldbindingum nema með iðgjöldum

15.8.2017

36

Eignir móti skuldbindingum

- Sveigjanleg starfslok frá 60-70 ára
- Almennur lífeyristökualdur er 65 ára
 - 0,5% skerðing fyrir hvern mánuð sem lífeyristöku er flýtt
 - 0,75% aukning fyrir hvern mánuð sem lífeyristöku er frestað

15.8.2017

37

B-deild

- Hluta sjóðsöfnun og að hluta gegnumstreymi
 - Iðgjald, 23. gr.
 - Lífeyrishækkun, 33. gr.
 - Bakábyrgð ríkisins, 32. gr.

15.8.2017

38

Iðgjald – 23. gr.

- 4% af dagvinnulaunum, vaktaálagi, persónu- og orlofsuppbót
- Mótframlag launagreiðanda 8%
- Iðgjaldafrír
 - Almenna reglan (32 ár)
 - 95 ára regla

15.8.2017

39

Lífeyrishækkanir

- Sjóðurinn greiðir lífeyri sem nemur fyrstu greiðslu en launagreiðendur greiða hækkun á lífeyri, sbr. 33. gr. laga nr. 1/1997
- Skiptist milli launagreiðanda
- 7,5% viðbótariðgjald kennara og skólastjórnenda grunnskóla sem reknir eru af sveitarfélögum, 2. mgr. 34. gr.

15.8.2017

40

Bakábyrgð ríkisins

- Ríkissjóður ábyrgist greiðslu lífeyris, sbr. 32. gr. laga nr. 1/1997
- Ríkissjóður hefur greitt inn á skuldbindingar sínar umfram lagaskyldu frá árinu 1988
- Greiðir sem nemur mismun á iðgjaldi milli A-deildar og B-deildar

15.8.2017

41

Réttindaávinnsla

- Almenna reglan
 - 2% á ári miðað við fullt starf í 32 ár
 - 1% á ári eftir 32 ár (iðgjaldafrír)
- 95 ára regla
 - 2% á ári að hámarki 64%
 - þegar 95 ára reglu náð 2% að nýju (iðgjaldafrír)

15.8.2017

42

Lífeyristökualdur

- Almenna reglan - 65 ára
- 95 ára reglan – 60 ára
 - getur hafið töku lífeyris ef samanlagður lífaldur og iðgjaldagreiðslutími nær 95 árum
 - verður að hafa látið af störfum sem uppfylla aðildarskilyrði að B-deild

15.8.2017

43

Ellilífeyrir

- Reiknast af dagvinnulaunum fyrir síðasta starf.
- Undantekningar:
 - 10 ára regla
 - frestun lífeyristöku
 - heilsubrestur

15.8.2017

44

Eftirlaun úr ríkissjóði, l. nr. 141/2003

- Forseti Íslands, 60-80%
- Forsætisráðherra, sama hlutfall og forseti
- Ráðherrar og forseti Alþingis, 6% á ári
- Alþingismenn, 3% á ári
- Hæstaréttardómarar, 6% á ári

15.8.2017

45

Iðgjald

- Greiða 5% iðgjald til A-deildar LSR
- Réttur í A-deild kemur til frádráttar eftirlaunum sem greiðast úr ríkissjóði
- Eldri lög
 - eftirlaun alþingismanna nr. 46/1965
 - eftirlaun ráðherra nr. 47/1965

15.8.2017

46

Heimasíða LSR

netfyrirspurnir

